

Minimalni jaz

2. del

CHRISTOPHER LASCH

VELIKE ORGANIZACIJE KOT TOTALNE INSTITUCIJE

Tekmovalni duh je okras prepričkov, pri katerih lahko vsakdo izkreše svoje mnenje, svoj nazor in se bori za svoj predlog. To omogoča mnogim ljudem v velikih organizacijah, da v luči ekstremnih situacij ponovno ocenijo svoja običajna doživetja. Gonja za uspehom je po novem zamišljena kot vsakodnevni boj za preživetje. Z Etiko spremenljivega uspeha je Zveza ameriških gospodarstvenikov poimenovala raziskavo, katere rezultati so pokazali, da denar za Američane ni več merilo uspeha, ampak "sredstvo za preživetje". V uradnikom namenjenih knjigah z naslovi, kot na primer *Preživetje v administrativni džungli*, pa pripisujejo poseben pomen "uličnemu čutu" ali pa "instinktu za preživetje". V zadnjem času primerjajo priročniki za uspeh velike organizacije s črnskimi geti. V slednjih je "preživetje ... v veliki meri odvisno od razvoja zdrave kulturne paranoje". Chester Burger in Michael Kordo ter njuni somišljeniki se ponujajo za vodiče skozi korporacijsko divjino. Priporočajo "strategijo preživetja", katere osnova so budnost, dvom i nezaupanje. "Potrebujete daljnosežno strategijo, tako, kot da bi se pripravljali na vojaški spopad. Dobro morate analizirati svoj položaj, prav tako pa tudi položaj nasprotnika ... Toda včasih v uradu le ne morete preživeti, kakršenkoli že je vaše delo tam ... (Pa vendar) vam devetdeset odstotkov situacij le nudi možnost za preživetje." Melville Dalton misli, da je "položaj posameznika v veliki organizaciji ali v nestanovitni družbi enak tistemu nepreračunljivih živali: tako kot one je le nemočno bitje, ki si zavoljo lastne varnosti zelo preračunljivo laže o nevidnih nevarnostih, ki ga obkrožajo in mu grozijo".

Socialni darvinizem je ljudi navadil na idejo, da le najmočnejši preživijo kruto podjetnost modernega poslovanja. V dvajsetem stoletju pa smo se zavedli novih dimenzij organizirane surovosti - taborišč smrti in totalitarnih političnih sistemov - , kar je dalo bojazni pred neuspehom nove smernice in nam omogočilo nove vire imaginacij, s pomočjo katerih naj bi poglobili površinsko doživljanje življenja v družbi, ki jo imamo za nekakšno džunglo¹.

¹ Socialni darvinizem je pod Reaganom ponovno zaživel. "Prevladujoča tradicija nazadnjaške ideologije" meni, da "naj bi država ne redila tistih, za preživetje najmanj sposobnih, tako liberalni ekonomist Robert B. Reich. Nato dokazuje, da naredi v osemdesetih letih nazadnjaštvo take vrste na Američane vtis zato, ker "so iztočnice o preživetju zopet enkrat dobile glavno mesto v narodni zavesti". Vseeno pa ima Louise Kaegi prav, ko trdi, da "ni survivalizem niti 'napredna' niti 'nazadnjaška' ideologija". Levo prikrojena verzija socialnega darvinizma preživetje cele vrste povečuje nad preživetjem posameznika, podpira etiko rešilnega čolna pod geslom "razjasnimo vrednote" in dosega svoj višek v "biološkem kolektivizmu evgenikov in

Korporacija si nadene videz totalne institucije, v kateri izgine vsakršna sled osebne identitete. Erving Goffman, sociolog, ki se ukvarja s totalnimi institucijami - sistemi popolnega nadzora - méni, da "v naših velikih trgovskih, industrijskih in vzgojnih ustanovah" obstaja "težnja k usmerjaju v totalne institucije". Za časa študentskih nemirov v šestdesetih letih so radikalni kritiki univerze slednjo kar naprej primerjali z zaporom ali z internacijskim taboriščem. Revizionistični zgodovinarji in kritiki zasebnih pripravljalnih šol pa so trdovratno poudarjali, kako vlada v naših šolah zaporniški duh. V šestdesetih in sedemdesetih letih so se ljudje ponovno začeli zanimati za črno suženjstvo, deloma tudi zato, ker je v tistem času izšlo več študij, v katerih so življenje sužnjev na plantažah primerjali s tistim v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Ponovno pa so se, na podoben način, lotili raziskovanja zaporov sociologi ter o tem pisali knjige z naslovi, kot sta Psihološko preživetje in Ekologija preživetja. Javnost pa je svoje zanimanje za zapore nasitila s poročili o uporih v jetnišnicah in o gibanjih za pravice zapornikov, pa tudi s pravo poplavo filmov in televizijskih programov, ki so slavili domiselnost ljudi, ki so svoja življenja preživljali po zaporih in se na ta način soočali z na videz nevzdržnim okoljem.

Zavest o koncentracijskih taboriščih smrti iz druge svetovne vojne je naše dojetje družbenega življenja spremenila v veliko večji meri, kot smo si predstavljali do sedaj. Iz nje izvira tudi naše nagnjenje k mišljenju, da so vse organizacije totalne institucije, moderno življenje nasploh pa niz ekstremnih situacij. "Pričevanja redkih ljudi, ki so tiste grozote preživeli, so dejansko orientacijske točke, po katerih se ravnajo ostali poskusi preživetja našega časa", sta zapisala Stanley Cohen in Laurie Taylor v raziskavi o dolgotrajnih ujetništvih. Za razliko od večine študentov, ki se ukvarjajo s tematiko preživetja, sta se Cohen in Taylorjeva potrudila razlikovati ekstremne situacije od vsakodnevnih napetosti in obremenitev, ki naš duševni mir sicer ogrožajo, vendar se jih kljub temu da obvladati, "ne da bi pri tem bistveno prizadeli ostale plati našega življeja". Na enak način je tudi Goffman opozoril na razliko med totalnimi institucijami in tistimi organizacijami, katerim se posameznik posveča le delno in zanje ne porabi vsega svojega časa. Seveda pa je opozoril tudi na podobnosti. Učinek njegovega razmišljanja kot celote, ki združuje proučevanja totalnih institucij na eni in vsakodnevnega življenja na drugi strani, je neovrgljivo zmanjšal razliko med ekstremnimi situacijami in peripetijami vsakdana. Podoba popolnega omejevanja in ekstremnim situacij pa se je sodobne domišljije polastila že do te mere, da se skorajda ni bilo moč upreti skušnjavi, da bi to podobo razširili tudi na bolj blage oblike obremenitev in težav in da bi v luči Auschwitza na novo razložili vse vrste nadlog, ki nas pestijo. Neka zgodnja študija taborišč smrti si je že v naslovu zastavila vprašanje, ki od takrat naprej nenehoma buri domišljijo poznega dvajsetega stoletja: "Na kakšen način so preživeli?" Odgovori na to vprašanje so se, kakor bomo videli v naslednjem poglavju, zelo razlikovali. Za nas pa je v tem trenutku samo vprašanje veliko bolj pomembno, kajti gre za vprašanje, ki se vleče skozi vsa razmišljanja o nacističnih taboriščih smrti, prisotno pa je tudi v zgodovinskih raziskavah manjšin, ki so bile izpostavljene zatiranju in diskriminaciji, v psihiatrični literaturi, ki obravnava stresne situacije in "mehanizme obvladovanja" in tudi v popularnem čitivu, ki

družbene profilakse". Na tej osnovi zahtevajo znanstveniki in navdahnjeni politiki zase pravico, s katero bi dodeljevali skromna sredstva in povedali svoje mnenje o vrednosti, ki jo imajo v smislu preživetja konkurenčne si ideje, prepričanja in družbene navade. "Survivalistično natezanje", piše Kaegyjeva, "z enako močjo poudarja gospodarsko državo nočnih čuvajev - 'zagovornikov svobodnega mišljenja', 'nazadnjaško' narodno-zaščitno državo in 'napredno' terapevtsko državo.

opisuje obremenitve, kakršnim so izpostavljeni poslovneži. Izpostavljanje ekstremnih situacijam, pa naj bo posredno ali neposredno, je ne le zatiranje in mučenje, ampak tudi čisto vsakodnevno kosanje in tekmovalnost obdalo z novo garnituro podob in tako spremenilo način, na kakršnega zatiranje, trpljenje in tekmovalnost doživljamo. V svetu, v katerem pomeni koncentracijsko taborišče vsiljeno metaforo za družbo kot celoto, dobivajo nadloge nov pomen.

Tekmovalnost, na primer, dandanes ne pomeni toliko želje po prekašanju. Bolj je osredotočena na boj, ki ga bijemo zato, da ne bi bili popolnoma dotolčeni. Pripravljenost, da bi v želji po zmagi tvegali prav vse, se umika previdnemu kopičenju zalog, s katerimi naj bi se oskrbovali, ko pridejo hudi časi. Upornik neustrašnega srca, bojevnik in roparski vitez so že skoraj pozabljeni prototipi uspešnega kosanja. Ljudska domišljija je porodila novega junaka, prebrisanega veterana, ki je odločen nasprotnika preživeti, ne pa ga tudi prekašati za življenje. Staro bojno pravilo, ki uči, da je za pošteno stvar vredno in častno umreti, vedno bolj izgublja svoj čar, kajti zaradi določenih okoliščin - moderno tehnološko vojskovanje in množična iztrebljanja - še smrt ni več tista prava, sladka ljubica. Survivalizem pelje v razvrednotenje junaštva. Ekstremne situacije, piše Goffman, osvetljujejo "mala življenjska dejanja", ne pa "imenitnejših oblik vdanosti in izdajstva". Totalne institucije so pobudnice "napadov na lastni jaz", v isti sapi pa tudi preprečujejo učinkovit odpor tako, da sotrpine silijo v iskanje zavetja, odvrtaajo pa jih od "neposlušnosti", posmehljive nezainteresiranosti in od kombinacije sprave in nesodelovanja - Goffman jo omenja kot "sprevidenje". Za totalne institucije se je Goffman med drugim začel tako zanimati zato, ker sotrpine prisilijo, da živijo le za danes, kajti osredotočenje na takojšnje in najbližje navdaja z največ upanja za dolgotrajno preživetje. Isti idejni temelj pa podpira Goffmanovo delo o totalnih institucijah in njegove razprave o "jazu v življenju vsakdana", namreč, da ljudje sami sebe celo v najbolj mučnih okoliščinah najgloblje spoznavajo ne ob izrednih mojstrstvih ali ob neizmerno pogumnih dejanjih, ampak ob popolnoma nejunaških prigradah, s katerimi jim je vsakodnevno v obilju postreženo. Totalne institucije, še posebej pa taborišča smrti, so nas osvestile o banalnosti zla, pravi Hannah Arendt v znamenitem stavku. Naučile pa so nas nekaj tudi o banalnosti preživetja, saj nas vedno bolj razširjeno mnenje, da junaki ne preživijo, pouči o razočaranju nad konvencionalnimi 'moškimi' pravili, ki smo jih omenili v predhodnem poglavju. Ni pa le 'možakarstvo' izgubilo svoje vrednosti preživetja, temveč tudi kar cela zaloga menda obnošenih idealov časti, junaškega izzivanja usode in prekašanja samega sebe. Ali, kot je zapisal Vincent Canby ob ponovnem ogledu filma Sedmero lepot Line Wertmüller, preživeli je odkril, da je "idealizem samouničevalen".

HLADNOVOJAŠKA KRITIKA SURVIVALIZMA

Uvodni pregled tém o preživetju lahko privede do zaključkov, da je naši družbi zmajkalo poguma, da bi se morala ponovno zavesti svojih lastnih smislov in se zopet posvetiti iskanju svobode, idealu, na osnovi katerega je bila osnovana. Slabšanje sovjetsko-ameriških odnosov po letu 1979, vedno hujša tekma v oboroževanju in oživljanje hladne vojne pa pridajajo takemu govoričenju okus sladkobnosti. Phyllis Schlafly zagovornikom jedrske razorožitve očita, da jim je golo preživetje edini in

najvišji cilj, Norman Podhoretz pa graja "kulturo sprave" in naraščajoč odpor do ameriških nacionalnih interesov in do časti. Po Bertrandu Russelu in pozneje Georgeu F. Kennanu, tudi Sidney Hook v trpkem napadu na "strategijo dokončne predaje" zatrjuje, da se le-ta opira na doktrino, ki pravi, da je "preživetje najvišji cilj, temeljna vrednota življenja". Hook méni, da bi Russell in Kennan raje sprejela "gotovost komunistične prevlade", kot pa tvegala z jedrsko vojno. S citatom Aleksandra Solženicina "Za lastno obrambo moraš biti pripravljen dati svoje življenje", pa Hook dokazuje, da bi "grozeči vojno in kapitulacijo lahko preprečili, če bi obnovili svojo moralno moč in se zopet posvetili svobodi". Po drugi strani pa "so si tisti, ki pravijo, da je življenje vredno živeti, pa naj stane kolikor hoče, že izklesali sramotni nagrobni napis, saj je ni stvari ali osebe, ki je ne bi izdali, če bi si s tem le rešili lastno življenje".

Mirovna gibanja napadajo v zadnjem času ne le desničarji, ampak tudi nekateri levi kritiki. Slednji jim ravno tako očitajo "zoološko" koncepcijo politike, kot to imenuje Cornelius Castoriadis. "Če ni ničesar, za kar bi bilo vredno umreti ... potem ni tudi ničesar, za kar bi bilo vredno živeti", sta zapisala Ferenc Feher in Agnes Heller v eni zadnjih številk Telosa, časopisa, ki se tako kot mnogo drugih ukvarja z začuda nenavadno ostro kritiko gibanja za jedrsko razorožitev. V dobi jedrskega orožja si miru želimo bolj kot kdajkoli. Kljub temu pa, pravita Feher in Hellerjeva, "še vedno obstaja protislovje med lepim življenjem in golim življenjem", iz česar sledi, da nasilja in vojn iz naših akcij ne moremo popolnoma izločiti, kadar se trudimo doseči kaj več kot le preživetje.

Tako vsebina teh razprav kot tudi moralna vnema, ki se skriva za njimi, spominjata na napade, ki sta jih na politiko popuščanja uprizarjala Lewis Mumford in Reinhold Niebuhr. Seveda pa v tem nista bila osamljena, saj je na predvečer druge svetovne vojne prišlo do pravega izbruha nasprotujočih si mnenj o zunanji politiki. Niebuhr je dejal, da ni mogel razumeti, "kakšen smisel naj bi bilo imelo slaviü münchenški sporazum, ker da je 'vsaj zakasnil pričetek vojne'. Toda ali odlog vojne resnično pomeni prispevek k možnostim za njeno dokončno preprečitev?" Pragmatični liberalizem, kot je temu pravil Mumford, je izgubil "tragični smisel življenja" in se izogibal neposrednemu soočanju z resničnostjo smrti v upanju, da bi "z vedno novimi dosežki ne področju medicine in higijene to zoprno priliko lahko odlagali v nedogled". Leta 1940 je Mumford poročal o svojem pogovoru, ki ga je imel z nekim liberalcem. Ta mu je povedal, da političnih odločitev, ki bi lahko pripeljale do vojne in s tem povzročile smrt še mnogih ljudi, ni mogel podpirati. "S tem, da bi bilo v primeru, ko bi teh odločitev ne bili sprejeli, šest let ali šest mesecev pozneje smrtna bera bistveno manjša, se nisem strinjal. Tedaj mi je priznal, da se mu je z vsakim dodatnim trenutkom, prihranjenim za zasebno uživanje v življenju, zdelo, da je neizmerno pridobil." Mumfordov zaključek pa je bil takle: ta možak "je v izraznem svetu prenehal bivati. Kajti izrazni svet vsebuje prihodnost, ki ima mnoge večje razsežnosti kot pa nepopolno osebno življenje posameznika. Tako je življenje, žrtvovano v pravem trenutku, dobro porabljeno življenje. Življenje pa, ki smo ga gojili s preveliko skrbjo in ga nečastno varovali, je zavoženo do skrajnosti."

Tarča podobnih obsojanj je danes mirovniško gibanje, kadar si za parolo preživetja izbere "bolje rdeč kot mrtev", ali pa kadar se priključuje nasprotnikom vsakršne oblike osebnega odrekanja. Takšno stališče izraža odpor ne le do umiranja v nepravični vojni, ampak do umiranja nasploh, pa tudi nasprotovanje moralni in čustveni zavezanosti, ki je značilna za miselnost preživetja in kulturo narcizma. Russell Jacoby piše, da je

"žrtvovanje", gledano z očmi narcizma, "navadna sleparija, izguba brez koristi". Sodobna politika nas, se vé, na véliko zasipava z realističnimi razlogi, ki naj bi opravičevali takšno gledanje na žrtvovanje. Ko politični oblastniki državljanom priporočajo, naj varčujejo s kurjavo in javne servisne službe na ta poziv odgovorijo z dvigom cen, da bi tako nadoknadili izgubo, ki jo imajo z manjšim povpraševanjem, je občutek, da gre pri odrekanju za čisto navadno goljufijo, seveda razumljiv. Žrtvovanja, odrekanja takšne vrste običajno prizadenejo ravno tiste ljudi, ki si jih najtežje privoščijo in tega se prav dobro zavedamo. Zaradi tega ljudje s politiko niso zadovoljni. Nezadovoljni pa so tudi ob spoznanju, da si celo samih odrekanja, vdanosti in osebnih obveznosti ne morejo privoščiti. Razlika med obema oblikama nezadovoljstva potemtakem obstaja. Film Vojakova vrnitev - pohvale zanj so deževale z vseh strani - z Jane Fonda in Jonom Voigtom v glavnih vlogah, je lep prikaz odpora do vojne, ki so ga ljudje občutili neposredno po Vietnamu. Glavna oseba, na invalidski voziček priklenjen veteran iz Vietnama, predava na združenju gimnazijcev o zlu, ki ga povzroča vojna. Vodilo njegovega ognjevitnega govora je misel, da bodo vsi, ki se gredo borit v Vietnam, tam tudi umrli. In čeprav bi se dalo zopet dokazati, da ameriška stvar v Vietnamu - v prihodnje pa akcije policijskih enot za obrambo skupnih interesov in izgubljenega ideala narodne moči - žrtvovanja ameriških življenj ni opravičila, se sporočilnost tega filma ne ustavi pri nasprotovanju imperializmu, temveč preko le-tega prehaja na nasprotovanje vsakršni obliki žrtvovanja, na nasprotovanje, katerega temelj ni nek moralen ali političen princip, ampak globlje zavračanje, ki se življenja oklepa za vsako ceno. Kot da bi si ustvarjalci filma *Coming home*² ne mogli izmisliti neke vrste vdanosti, ki bi morda bila zadostno opravičilo za žrtvovanje življenja. Oseba, ki jo igra Jon Voigt, dobi rane, ki so hujše od tistih, ki so si jih zamislili avtorji: domov pride s paralizirano voljo duha. Ta primer nam pokaže, da zgodovina, kljub temu, da se ju analitično sicer da ločiti, med odklonitvijo, da bi se dali žrtvovati za prazen nič, in med zmajšanimi zmožnostmi za žrtvovanje, razlik pogosto ne dela. Zgodovinska izkušnja, katere logični vrhunec - da drugi brez privolitve nas samih razpolagajo z našimi življenji - je ravno Vietnam, se konča tako, da nas oropa celo možnosti, da sprejmemo nase odgovornost za odločitve, ki bi lahko vplivale na naša čustva, ter da v življenju ne bi igrali le vlog žrtve in preživelega, ampak še kakšno drugo. Izkušnja žrtvovanja, ki obrambo sicer zagovarja, pa lahko s tem, ko uniči čut za osebno odgovornost, uniči tudi obrambno sposobnost. In ravno ta rana je od vseh, kar jih je žrtvovanje zadalo, najbolj globoka. Na koncu se naučiš zoperstaviti življenju; ne kot zastopnik morale, ampak le kot pasivna žrtev. Protesti proti politiki pa se izrodijo v samopomilovalno tarnanje. Pa prislusnimo brezštevilmilni variacijam na večno priljubljeno levičarsko vižo o krivičnosti tistega "kriva je žrtev."³

² Vojakova vrnitev

³ Še v začetnem obdobju protestov proti Vietnamu je nekdo od študentov univerze v Iowi, ko se je vmešal v razpravo o "naši" zunanji politiki, rekoč, "to ni moja vojna; to je njihova vojna, njihova dežela, vse skupaj pa z mano nima ničesar opraviti," zanikal soodgovornost za vietnamsko vojno, kar da je, vsaj tako se je zdelo, implicirala uporaba zaimka v prvi osebi. Takrat se mi je zdelo, da je tak izbruh lahko uporaben popravek razpravam, ki so jih vodili "odgovorni" nasprotniki vojne. Razprave takšne vrste so temeljile na samoumevni predpostavki, da so zanje pristojni le načrtovalci državne politike in pa intelektualci, njihova zvesta opozicija. Takšnega mnenja sem še danes. Vendar pa so poznejši dogodki ta občutek nekoliko omilili s spoznanjem, da so prav vsi radikalci, ki so odklanjali "njihovo" vojno - in takšnih je bilo precej - preveč pogosto odklanjali tudi katerokoli od drugih oblik vdanosti. Med njimi je bilo tudi veliko takih, ki niso imeli nikakršnega nadzora nad "odločitvami, pri katerih gre za naše življenje". Z vsem povedanim pa nikakor ne mislim namigovati na to, da bi bilo lahko današnje nasprotovanje vojni v Vietnamu ali jedrski vojni omejeno na osebno patologijo.

Pristaši protivojnega gibanja in gibanja za zaščito okolja - tesno jih povezuje ravno njihovo vedno močnejše poudarjanje izhodišč preživetja - so na plakate in transparente, ki so jih v poznih sedemdesetih letih vihteli na demonstracijah proti obveznemu služenju vojske, izpisovali, da "ni ničesar, za kar bi bilo vredno dati svoje življenje", s čimer so pozivali k eni od najslabših spodbud v sodobni kulturi. Richard Falk in Richard Harriman s svojima zahtevama, prvi po "moralni zavezanosti preživetju", drugi pa po "gibanju za preživetje", katerega boj naj bi bil usmerjen proti vojaškemu in korporacijskemu nadzoru, dramaturgizirata pomembnost ekoloških problemov in še bolj kot kdaj prej otežkočata odpravo tiste vrste poziva k ohranitvi okolja, na katerega se odzivajo le sentimentalni ljubitelji narave in čudaki, ki obožujejo divjino. Na žalost pri ljudeh obujata takšno razpoloženje, kateremu ohranjanje življenja že samo po sebi pomeni konec. Ravno tak občutek navdaja na primer tudi medicinske tehnologe, ki v svoji vnemi ljudi umetno ohranjajo pri življenju vedno dlje, pri tem pa se sploh ne vprašajo, če je takšno življenje sploh še vredno svojega imena. "Veliko je stvari, ki nas navdajajo z upanjem," sta Ehrlich in Harriman zapisala v zaključku svojega manifesta zagovornikov varstva narave. Gre za knjigo z naslovom How to be a survivor, v kateri je polno alarmantnih napovedi o preobljudenosti, vesoljnih vojnah in ekoloških razdejanjih. "Najprej mora preživetje postati bistveni problem. Ko bodo ljudje enkrat to doželi, se bodo zanj še hudičevo borili." Ravno nasprotno: ljudje, ki so se z dušo in telesom zapisali preživetju, bi jo prej pobrisali v hribe, kajti če je preživetje res najpomembnejši problem, se bodo ljudje pobrigali predvsem za lastno varnost, za preživetje vsega človeštva pa jim bo figo mar. Tisti, ki ohranjanje okolja in mir gradijo na temeljih preživetja, ne le pozivajo k porušenemu sistemu vrednot, ampak si celo preprečujejo uresničitev lastnih namer.

Vendar pa bi delali veliko napako, če bi v sodobnih družbenih gibanjih videli le še eno od oblik tistih prezira vrednih nagnjenj, ki se življenja oklepajo za vsako ceno. Solženicinovo poudarjanje, da pod samoobrambo razume tudi pripravljenost tvegati lastno življenje (kar si bomo poglobljevali v naslednjem poglavju) temelji na težko prisluzenem razumevanju položaja posameznika, ki ga le-ta ima v odnosu do skrajno nenaklonjene usode. Ni pa seveda nujno, da se nanaša tudi na položaj narodov, soočenih s pričakovanjem jedrske vojne. Če ne razumemo, v čem se razlikujeta mednarodna situacije pred drugo svetovno vojno in današnja, nam slednje tudi moralna spoznanja Niebuha in Mumforda ne morejo razjasniti. Predvojna kritika sprave je bila uperjena proti utvaram, da bi odlaganje vojne demokratičnim vladam Zahoda omogočilo, da jo povsem preprečijo. Niebuhr in Mumford sta največji pomen pripisovala trditvi, da bi bila edina korist odloga vojne v tem, da "bi bila šest mesecev ali šest let pozneje smrtna bera bistveno manjša". Kakorkoli že, jedrsko orožje je takšnim trditvam podrla temelje, z njim je preprečitev totalne vojne postala moralni imperativ, ne le pobožno upanje. Takšno politiko podpirajo celo zagovorniki kopičenja jedrskega orožja, ker da bo pomagala preprečiti pogubno vojno. Vse do nedavnega je veljalo splošno mnenje, da v primeru jedrskega spopada nihče ne bi mogel upati na zmago in da bi z uporabo jedrskega orožja bodisi Rusi, bodisi Američani dodali svoje k nacionalnem samomoru. Takšna ugotovitev pa ne temelji na "zoološki" morali, ampak na čisto navadni stvarnosti: na spoznanju, da jedrsko orožje ne sme služiti kot sredstvo za doseg nacionalnih ciljev.

Naj vas spomnim, da je Mumford svoj dokaz proti survivalizmu utemeljil s predpostavko, da survivalizmu ni uspelo predstavljati si "prihodnosti, ki ima mnogo večje

razsežnosti kot nepopolno osebno življenje posameznika". Mumford je bil med prvimi, ki so spoznali, da se je s pojavom jedrskega orožja za prihodnost rodila nova vrsta grožnje. Ko pa bo do jedrske vojne prišlo, nihče ne bo mogel dokazati, da bo pripravljenost, da z vojno tvegamo danes, jutri rešila življenja. Nasprotnikov vojne ne more nihče obtoževati, tako kot je Mumford obtožil ljudi, ki so bili proti vojni leta 1940, da pozabljajo, da je življenje, žrtvovano v pravem trenutku, dobro porabljeno življenje. Če nihče ne preživi, žrtvovanje izgubi vsak smisel. Ravno izkušnja množične smrti in možnost uničenja je, poleg vseh ostalih novih okoliščin, porodila nezaupanje v etiko žrtvovanja in pospešila razvoj etike preživetja. Zaradi okoliščin, ki postavljajo pod vprašaj prihodnost človeštva kot celote, ni želja po preživetju za vsako ceno nič več tako popolnoma prezira vredna. Zaradi istih okoliščin pa je postala nesprejemljiva tudi ideja o časovno ustreznem žrtvovanju. Zahtevati od ljudi, da v jedrske vojni žrtvujejo svoja življenja z avoljo tega, ker ima "prihodnost mnogo večje razsežnosti kot nepopolno osebno življenje posameznika", pa je moralni nesmisel.

V osemdesetih letih je kritika survivalizma moralno upravičena do naše pozornosti le takrat, kadar se istoveti z gibanjem za jedrsko razorožitev in za zaščito okolja. V drugih primerih pa se obramba domnevno višje stopnje morale - nacionalnega ponosa, politične svobode, pripravljenosti na tveganje in žrtvovanje za častno stvar - ob bolj pozornem opazovanju izkaže le za drugotno obliko morale preživetja, se pravi, za ravno takšno, za katero se sicer zdi, da jo obsoja. Tisti, ki se nočejo odpovedati uporabi jedrskega orožja, češ da bi morebitnega napada Sovjetov na zahodno Evropo drugače kot z jedrskim orožjem ne mogli odbiti, morajo dokazati, da bi bile Združene države Amerike v jedrski spopad sposobne vstopiti in dejansko tudi "zmagati". Herman Kahn je bil, leta 1960, med prvimi, ki so trdili, da bi Združene države lahko začele s pripravami, s katerimi bi zagotovili ne le fizično preživetje prebivalstva, oz. velikega dela le-tega, ampak tudi vsa potrebna materialna in kulturna sredstva, s pomočjo katerih bi lahko obnovili ameriški način življenja. Za tak način mišljenja, ki presega vsakršno svarilo in ki si uspeh skuša zagotoviti v jedrski izmenjavi, se zdi, da je postalo vodilo uradne ameriške politike. V tem oziru bodo preživeli zavidali mrtvim le, če bodo Američani vztrajali pri krivi veri, da do jedrske vojne ne more priti in da bi bilo potemtakem bolje, če bi svoje moči usmerili v preprečevanje vojne in ne v to, kako jo bodo preživeli.⁴

⁴ Združene države navidez še zmeraj prisegajo na politiko zastrahovanja. Harold Brown, obrambni minister, pa je leta 1980 zlovoščje razkril, da "zagotovo posvedčamo več pozornosti temu, kako bi se v jedrski vojni obe strani borili, če bi metoda zastrahovanja spodletela". Aprila 1982 je minister za zunanje zadeve Alexander Haig med govorom na univerzi Georgetown poslušalce prepričeval, da je "zastrahovanje odvisno od naše sposobnosti, da bi, četudi po tem, ko bi pretrpeli množičen jedrski napad, napadalcem preprečili, da bi si zagotovili vojaško prednost in v spopadu zmagali". Do nedavnega je na splošno veljalo, da je zastrahovanje odvisno od uničenja, ki bi ga zagotovo pustili obe strani, ne pa od sposobnosti za bojevanje v jedrski vojni ali od tega, da bi nasprotni strani preprečili, da "zmaga". Zastrahovanje zahteva le sposobnost za množičen protitudarec, ne pa tudi enakopravnosti Sovjetske zveze in Združenih držav, niti ne posebnega programa civilne zaščite. Nasprotno temu pa politične linije, ki skušajo prebivalstvo pred jedrskim spopadom popolnoma zaščititi ali pa jim omogočiti, da jedrsko izmenjavo preživijo, oziroma celo "zmagati", učinek zastrahovanja bistveno zmanjšujejo, s tem pa jedrsko vojno naredijo za bolj sprejemljivo in možno. Marca 1983 se je predsednik Reagan od zastrahovanja zelo oddaljil, ko je predlagal, da naj bi postavili tehnološki ščit "vesoljske dobe", s čimer bi se ne bilo več treba zanašati na strašenje s povračilnimi ukrepi, katerih naj bi se Sovjetska zveza tako bala, da si sploh ne bi upala prva napasti. Svojo novo politiko je predstavil kot "vizijo prihodnosti, ki vliva upanje". V resnici pa ne ponuja nič drugega kot težave, ki, če ne že kaj več, jedrsko dirko nadaljujejo v nedogled. "Svet bi lahko osvobodili grožnje pred jedrskim napadom" - cilj, ki si ga je zadal Reagan - le s prepovedjo jedrskega orožja. Toda tudi zastrahovanje ni zanesljivo, kajti politiki se le s težavo odločijo za to, da se omejijo le na zastrahovanje. To bi namreč pomenilo uporabiti strategijo, s katero postane jedrsko orožje politično nekonistno. Zastrahovanje jih potemtakem zapeljuje v skušnjava, da bi ga poskusili spraviti preko tistega roba, ki ga loči od bolj napadalnih strategij. Slednje, kljub dejstvu, da se še vedno imenujejo metode "zastrahovanja", stremijo k drugačnemu, iluzornemu cilju: k zmagi in neranljivosti.

Hladnovojaška kritika survivalizma protivno gibanje še posebej ostro obsoja, medtem ko se za mnogo bolj udarne načine izražanja, ki jih uporablja etika preživetja, sploh ne zmeni. Graja tudi posameznike, ki so praviloma nenaklonjeni ideji, da bi morali umreti za prazen nič, kar je razumljivo. Žrtvovati pa se nočejo samo zato, ker na ta način zavlačujejo z možnostjo, da pride do apokalipse, po kateri bi lahko nadrejeni posamezniki - tisti, ki skrbijo za priprave na najhujše in za moralne priprave na "zmago" - svet spravili v stare tirnice ali pa ga obnovili na popolnoma novih temeljih. Najbolj dodelana oblika etike preživetja pa danes ni gibanje za mir, temveč priprave ljudi, ki zase trdijo, da lahko razmišljajo o tistem, o čemer se razmišljati ne da, in so na svojo sposobnost hudo ponosni. Med takšne priprave sodijo raziskave na najvišji ravni, katerih cilj je ustvariti neprebojen obrambni sistem, s čimer naj bi ZDA brez strahu pred povračilnimi ukrepi lahko izvedle jedrski napad, ter izgradnja osebnih zaklonišč. Le-ta naj bi bogato založili z nemškimi zračnimi puškami, samostreli, s protiradiacijskimi kompleti, s cisternami za vodo in gorivo, z zmrznjenim suhim sadjem in z avtomobilskimi deli; nekateri posamezniki namreč prav bedasto upajo, da bodo v takšnih bunkerjih živeli naprej, civilizacija okrog njih pa bo kar propadla.

Se nadaljuje.

Prevedel Miro Beg